

Σταῦρος Ζαφειρίου

Ειρήνης Καραγιαννίδου *Παραθαλάσσιο οικόπεδο*, εκδόσεις Πανοπτικόν

Ἡ νευρικότητα τῆς ὕπαρξης

Μόλις ἡ δεύτερη ποιητική συλλογή τῆς Ειρήνης Καραγιαννίδου, τὸ «Παραθαλάσσιο οικόπεδο» ἦταν γιὰ ἐμένα μιὰ ἄκρως ἐνδιαφέρουσα ἀνάγνωση. Ἡ νεανική ἀμεσότητά της καὶ μιὰ διάθεση ἀπορίας ἀπέναντι στῆ δῆθεν «εὐαισθησία καὶ τὸν ὑπέρμετρο ρομαντισμὸ τῶν ἄλλων», ἀναμφίβολα συνηγόρησαν σὲ αὐτό.

Ἄς ξεκινήσουμε ὅμως ἀπὸ τὸν τίτλο. Τί πάει νὰ πεῖ «παραθαλάσσιο οικόπεδο»; Καταρχῆν, ἓνα ὀριοθετημένο τμήμα γῆς, τὸ ὁποῖο προορίζεται γιὰ τὴν ἀνέγερση κάποιου κτίσματος. Σημαίνει ἀκόμη: προνομιακή θέση πλάι στῆ θάλασσα, καὶ μιὰ σχέση μαζὶ της πού, δυνητικά, ἀναπτύσσεται μὲ πολλαπλὲς διακυμάνσεις. Θέλω νὰ πῶ ὅτι ἡ θάλασσα ἐνεργεῖ ὡς ἓνα τοπίο συμβάντων, τὰ ὁποῖα προσλαμβάνουμε μέσῳ τῶν διανοητικῶν καὶ θυμικῶν μας λειτουργιῶν, ἀλλὰ μπορεῖ μέσα μας νὰ μεταστοιχειωθοῦν σὲ λειτουργίες τοῦ φαντασιακοῦ καὶ μεταφορικὰ σχήματα.

Καὶ ἐδῶ, πράγματι ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ αὐτό. Ἐπιχειρώντας νὰ ἐντοπίσω στὰ ἴδια τὰ κείμενα τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πού τὰ συνδέουν μὲ τὸν τίτλο, γιὰ τὸ μὲν οικόπεδο σκέφτομαι ὅτι ἐνδεχομένως σημαίνει ἓναν ἰδιωτικό, ἀν καὶ ἐκτεθειμένο χῶρο, ἐνῶ ὅ,τι φαίνεται νὰ κυριαρχεῖ ἀναφορικά μὲ τὴ θάλασσα εἶναι ἡ ἀπειλητική της ἐκδοχή, μὲ κατάληξη τὸν πνιγμό. Συνειρμικά, τὸ μυαλό μου πῆγε στὸν Καρυωτάκη καὶ στὴν πρώτη, ἀποτυχημένη ἀπόπειρα τῆς αὐτοχειρίας του.

Μέσα ἀπὸ τούτη πλέον τὴν ὀπτική, μπορεῖς νὰ προσεγγίσεις τὰ ποιήματα σὰν μικρὲς ἐλεγείες, μπροστὰ ἀπὸ τίς ὁποῖες, ὡστόσο, ἐμφανίζονται, δίκην σάτιρας, ἡ εἰρωνεία, ὁ σαρκασμὸς καὶ ἡ ἀποδόμηση.

Κάποιοι δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς, φαινομενικὰ ἐπιθετικούς, μὰ κατὰ βάθος αὐτοπροστατευτικούς μηχανισμούς πού υἰοθετοῦν ἄτομα τὰ ὁποῖα νιώθουν εὐάλωτα καὶ ἀνυπεράσπιστα. Εὐάλωτα ἀπέναντι σὲ καθετὶ πού αἰσθάνονται ὡς ἀπώλεια, ἀνυπεράσπιστα ἀπέναντι σὲ συμβάσεις πού κανοναρχοῦν τὴ ζωὴ τους, ἀπέναντι στὸν χρόνο πού φθείρει, ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβαιώνει τίς οὐτοπίες καὶ τὸ ἀνέφικτο. Εὐάλωτα, ἐντέλει, καὶ ἀνυπεράσπιστα ἀπέναντι στὴν ἀδυναμία τοῦ ἴδιου τους τοῦ ἑαυτοῦ νὰ ἀντιμετωπίσει διαφορετικὰ ἐπώδυνες καταστάσεις.

Σὲ μιὰ τέτοια ἀμυντική συγκρότηση, ἀκόμη καὶ ὁ ἔρωτας ἀπωθεῖται συναισθηματικά. «Ἔτσι κι ἄλλιῶς, ὁ θάνατος κι ὁ ἔρωτας εἶναι ὑποθέσεις

του κορμιού», υποστηρίζει η Καραγιαννίδου. Και για τον μὲν θάνατο, ἀρκεῖ νὰ μπορεῖς νὰ τὸν παίζεις σωστά. Ὅσον ἀφορᾷ ὅμως στὸ ἐρωτικὸ στοιχεῖο –ἀπὸ τὸν σεξουαλικὸ ὑπαιγιμὸ τοῦ motto τῆς συλλογῆς, «Ἔχετε δεῖ, ὑποθέτω, θάλασσα νὰ πνίγεται σὲ ἄνθρωπο, / νὰ λέει ὅλα μέσα», μέχρι τὸ «ἐκλιπαροῦμε γιὰ γλωσσόφιλα» καὶ τὸ «ξεφλούδισέ με ὀλόκληρη», ποὺ συναντοῦμε στὴ συνέχεια–, μπορεῖ ἀφενὸς αὐτὸ νὰ προκρίνεται στὰ ποιήματα ὡς σωματικὴ ἔνταση τοῦ ἀπτοῦ, ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως ὑποθάλλει τὴν ιδέα ὅτι τουλάχιστον ἢ προτροπὴ: «ξεφλούδισέ με ὀλόκληρη», εἶναι στὴν πραγματικότητα μιὰ ἐπίκληση καὶ μιὰ ἀνάγκη «νὰ φτάσεις στὰ βαθιὰ φυλλώματα», ἐκεῖ ὅπου «τὸ φεγγάρι παραμένει τρυφερὸ / Ἀκόμη καὶ στὴ χάση του».

Σὲ ἀντιστοιχία μὲ τὸν τίτλο, τὰ περιεχόμενα κατανέμονται σὲ τρεῖς ἐνότητες: τὴν εἰσαγωγικὴ, ὡς «Προσημεΐωση», τὴν κύρια, ὡς «Συντελεστὴ δόμησης», καὶ τὴν ἐπιλογικὴ, ὡς «Ἐκτὸς σχεδίου». Θεωρῶ ὅτι πρόθεση τῆς Καραγιαννίδου εἶναι, ὄχι τὸ νὰ προσδώσει στὴ στιχουργικὴ τῆς τὴν ἐννοια μιᾶς καθουτῆς διαδικασίας χτισίματός της, ἀλλὰ ἐκείνη τῶν πολεοδομικῶν, θὰ λέγαμε, περιορισμῶν ποὺ τὴ διέπουν. Αὐτὸ βεβαίως γεννᾷ καὶ ἀνάλογες προσδοκίες ὀργάνωσης τῶν κειμένων, τὶς ὁποῖες ὅμως ἢ ποιήτρια φροντίζει νὰ ἀκυρώνει συνεχῶς, παραβιάζοντας ἢ ὑπονομεύοντας κείμενους τρόπους καὶ κανόνες, καὶ ἐγγράφοντας, σὲ ἓνα νέο κανονιστικὸ πλαίσιο, τὶς ἀρχές καὶ τὸ περιβάλλον ἑνὸς δικοῦ τῆς παιχνιδιοῦ. Γράφει: *Τὶς νύχτες ποὺ μεγαλώνουνε οἱ φεγγαράδες / παίζουμε τὶς παντρεῖες τῆς ξέρας μὲ τὴ θάλασσα / εἶναι καλὸ παιχνίδι / παίζεται βουβὰ / κι ὅποιον τὸν πάρει τὸ σκοτάδι / καίγεται.*

Αὐτὸ τὸ παιχνίδι, τοῦ γάμου τῆς ξέρας μὲ τὴ θάλασσα, ποὺ ἐν πολλοῖς, εἶναι τὸ ἴδιο τὸ παιχνίδι τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ ζωὴ, ἐπιχειρεῖ νὰ παίξει μὲ προσωπικοὺς ποιητικοὺς ὅρους ἢ Καραγιαννίδου. Χωρὶς νὰ φοβᾶται τὶς λέξεις καὶ τὰ ἐκκρεμῆ συμφραζόμενα, δίχως νὰ διστάζει μπροστὰ σὲ νοηματικοὺς διασκελισμούς, παράδοξες μεταφορὲς καὶ ἀπρόσμενες παρομοιώσεις, δημιουργεῖ ποιήματα ὅπου ἢ διαρκῶς ἀνήσυχη καὶ κοφτὴ κίνηση τῆς γλώσσας ἀποτυπώνεται σὲ μιὰ συνεχὴ ἀλληλοαναίρεση αἰσθήσεων καὶ αἰσθημάτων, εἰκόνων ποὺ ὀλοκληρώνονται καὶ ἄλλων ποὺ διαθλῶνται καὶ μετεωρίζονται στὴ διαδρομὴ τους, γιὰ νὰ καταλήξουν σὲ ἀκροτελεύτιους στίχους, πολλὰς φορὲς ἐπιγραμματικούς. Στὸ ποίημα *Πὶ καὶ Φί* διαβάζουμε: *Ὅλο καὶ κάποιος προλαβαίνει τὸ φεγγάρι / μέσα σ' ἓναν καθρέφτη / χρόνια γυρεύοντας νὰ ξεπεράσει / τὴ γραμμὴ ποὺ ὀρίζει τὸ ἀπόμακρο / ἐντοιχίζοντας στὸ μέτωπο τὸ μάτι / Ἀντίθετα στὴν ἀσάφεια περιγραφῆς τῶν φόνων, / στὰ ἀδηφάγα / στόματα χορτάτων / καὶ τὶς ἀθαιρεσίες ποὺ φυτρώνουνε ἀθαιρέτα στοὺς στίχους / Ὡσπου ὁ Πολύφημος νὰ σπάσει χίλια κομμάτια / Πρέπει ν' ἀγαπιόμαστε μονόφθαλμα πολὺ.*

Εἶναι τὸ ἴδιο φεγγάρι πού ἐδῶ εἶναι μέσα σ' ἓναν καθρέφτη, ἄλλοῦ εἶναι τσέρκι καὶ ἄλλοῦ μιὰ τραμπάλα νύχι, πού ἄλλοτε οὐρλιάζει καὶ ἄλλοτε εἶναι ἓνα φεγγάρι ἔκθετο στοὺς πέντε δρόμους, καὶ πού κατέχει μιὰ θέση κυρίαρχη στὴ σκηνοθεσία τῶν ποιημάτων. Δὲν ξέρω ἂν ἡ πυκνότετη παρουσία του στὸ βιβλίο ὀφείλεται ἀπλῶς σὲ ποιητικὴ διάθεση ἢ ἂν, ἐκλαμβανόμενο ὡς θηλυκὴ ἀρχὴ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ ὡς στοιχεῖο τοῦ γυναικείου φανταστικοῦ καὶ τοῦ ὑποσυνείδητου, ἐνέχει ἐσκεμμένα θέση συμβόλου.

Σύμβολο πάντως ἢ ὄχι τὸ φεγγάρι, μαζί μὲ τὸ σούρουπο, τὰ χαμηλωμένα φῶτα, τὸν ἄνεμο, τὴν ἀπειλητικὴ θάλασσα, συνθέτουν ἓνα σκηνοθετικὸ σημασιολογικόν, τὰ σημαίνοντα τῶν ὁποίων, ὡστόσο, σκηνοθετοῦνται ἄλλοῦ. Σὲ ἓναν ἐνδότερο χῶρο, ὅπου συνομιλοῦν ἢ συγκροτοῦνται τὸ δραματικὸ μὲ τὸ γκροτέσκο, οἱ παραδοχὲς μὲ τὴν εἰρωνικὴ ἀποκαθήλωσή τους. Στὸ ποίημα «Δίχως ψέματα στὶς οὐγίες» διαβάζουμε: *Ἔλεγα πὼς δὲν θὰ τύχαινε σὲ ἐμένα / Καὶ νὰ πού ἀπόψε λιώνει τὸ φεγγάρι – Ὅλοι / νομίζουν γίνεται στὸ ἔργο / Κι ἐσὺ δὲν θέλεις νὰ ὑποθέσεις καὶ δὲν μπορείς / Ἐὰν ἡ πέτρα ἢ τὸ ψαλίδι / Πλανεύουνε καλύτερα Αὐλίδες // Καλὰ λοιπόν. Δέσε τὰ κορδόνια, λύσε τὰ σκυλιά / Χρειάζεσαι μιὰ οὐλὴ νὰ κρατηθεῖς / Ὅταν ὑπάρχει ζήτημα.*

Τούτη ἡ ἀπεύθυνση στὸ ἄλλο πρόσωπο, ἀποκαλύπτει μιὰ βαθύτερη ἐπιθυμία – ἢ καὶ ἀνάγκη: Νὰ βγεῖ πρὸς τὰ ἔξω τὸ ἐσωτερικὸ σκηνοθετικὸ καὶ οἱ πράξεις πού διαδραματίζονται ἐκεῖ, νὰ ἀκουστοῦν οἱ λέξεις πού κόβουν τὶς φλέβες τους, νὰ ἐνεργοποιήσουν, ἐντέλει, τὸν ὑποκείμενο ἄλλο. Νὰ τὸν σηκώσουν ἀπὸ τὴ θέση τοῦ θεατῆ καὶ νὰ τὸν κάνουν συμμέτοχο. «*Εἶσαι τρελὴ, φωνάζει, ὅμως πού νὰ ἔξερε*». Αὐτὸς πού δὲν ξέρει, πρέπει νὰ μάθει. Νὰ μάθει, τί; Ὅτι «*Μὲ λένε Εἰρήνη, Γένος ἀνυπεράσπιστο*», ὅτι «*κοιμᾶμαι πάντα μπρούμυτα / Μὲ τό 'να ἄκρο σηκωμένο*», ὅτι «*στὰ δεκαπέντε μου ἢ τώρα στὰ σαράντα / θὰ οὐρλιάζα μὲ τόσο λίγο πένθος*» καὶ πρέπει ἀκόμη νὰ «*ὑποπτευθεῖ τὶς ἱστορίες ἐκτὸς θέματος*».

Συμπερασματικά, θὰ λέγαμε πὼς στὴν οὐσία ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ μιὰ δοκιμασία ψυχῆς, τὴν ὁποία ἡ Καραγιαννίδου ἐπιχειρεῖ νὰ διασκευάσει, σὲ διαδικασίᾳ διαχείρισης καταστάσεων, ἐπιστρατεύοντας τεχνητὲς ἀποστάσεις, ἀπρόοπτες φράσεις, ἢ ἀκόμη καὶ ἓναν οἰονεὶ κυνισμό. Ὅμως, παρὰ τὸν ὑπερθεματισμὸ τῆς νευρικότητος πού διακατέχει τὴν ὑπαρξή – τὴν ὑπαρξή της – μὲ μιὰ φαινομενικὴ ψυχραιμία, παρὰ τὸ ὑδατοστεγὲς προσωπεῖο πού φορᾷ, ἢ πικρία πού προκαλοῦν οἱ ἀπογοητεύσεις καὶ οἱ διαψεύσεις εἶναι ἐκεῖ. Ἡ λύπη γιὰ στιγμὲς καὶ μνημὲς αἰσθήσεων καὶ ἐπιμελῶς ἀποποιημένων συναισθημάτων, πού ὑπῆρξαν καὶ δὲν ὑπάρχουν πιά, ἢ πού ὑπάρχουν καὶ προορίζεται νομοτελείακᾶ νὰ χαθοῦν, εἶναι παρούσα.

Θὰ ἄξιζε τέλος νὰ σταθοῦμε καὶ στοὺς τίτλους τῶν ποιημάτων –χάριν παραδείγματος ἀναφέρω μερικούς: «Πτέρυγα Ἰάλφα Ταῦ», «Δύο Ὀδύσσειες καὶ μιὰ ὑπομονή», «Ἐσιὲν στὴ σέντρα», «Τὸ κέρατό μου, μέσα»–, τοὺς ὁποίους θὰ χαρακτήριζα ἀντιστικτικούς, σὲ σχέση μετὰ τὸ περιεχόμενο. Ἀντιστικτικούς, μετὰ τὴν ἔννοια ἑνὸς ἄλλου γεγονότος, ποὺ μπορεῖ νὰ προκαλέσει διαφορετικούς συνειρμούς, καὶ ποὺ καταφέρνουν, ἐντούτοις, χωρὶς νὰ ἐπιγράφουν τὸ νόημα, ἀλλὰ μᾶλλον συμβάλλοντας στὴν ἀτμόσφαιρα, νὰ δημιουργοῦν τὴν αἴσθηση ὅτι ἀποτελοῦν ἀρμονικὸ κομμάτι τοῦ ποιήματος.

Κι ἓνας μικρὸς ἐπίλογος: Θέλω νὰ πιστεύω πὼς ἡ Εἰρήνη Καραγιαννίδου διαθέτει τὰ προσόντα ἐκεῖνα ὥστε νὰ μεταβεῖ, ἀπὸ τὴν ἐνικότητα τοῦ ποιητικοῦ Ἐγώ, ποὺ πρὸς τὸ παρὸν τὴ διακρίνει, στὴν πολλαπλότητα τῆς γλώσσας καὶ τοῦ κόσμου. Ἄλλωστε, καὶ ὅπως τὸ διατυπώνει ὁ Σέιμους Χήνυ, αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἡ ποίηση: «γλώσσα καὶ κόσμος».

Περιοδικό "Κοράλλι", τχ. 14, Δεκέμβριος 2017